

Богдан Гринюка

**МУЗЕЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА СТАРЧУКА
(1930–1950 РР.)**

У статті аналізується музейна діяльність Івана Старчука упродовж 1930–1950 рр. Основна увага приділена висвітленню діяльності ученого в музеях Європи та формуванні археологічного музею Львівського університету.

Ключові слова: Іван Старчук, Британський музей, археологічний музей Львівського національного університету ім. І. Франка, статут музею, археологія.

Богдан Гринюка

**МУЗЕЙНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИВАНА СТАРЧУКА
(1930–1950 ГГ.)**

В статье анализируется музейная деятельность Ивана Старчука в течение 1930–1950 гг. Основное внимание уделено освещению деятельности ученого в музеях Европы и формировании археологического музея Львовского университета.

Ключевые слова: Иван Старчук, Британский музей, археологический музей Львовского национального университета им. И. Франка, устав музея, археология.

Bogdan Hrynuka

**MUSEUM ACTIVITIES OF IVAN STARCHUK
(1930–1950 YEARS)**

This article analyzes the museum activities of Ivan Starchuk during 1930–1950 years. The main attention paid to the activities of the scientist in the museums of Europe and the forming the archaeological museum of Lviv University.

Key words: John Starchuk, British museum, Archaeological museum of the Ivan Franko national university of Lviv, the statute of the museum, archaeology.

У 2014 р. виповнюється 120 років від дня народження Івана Даниловича Старчука (11 травня 1894 р. – 12 листопада 1950 р.)

© Богдан Гринюка, 2014

– відомого українського археолога слов'яно-руського часу, мистецтвознавця, рисівника і педагога. Його ім'я відоме не лише в Україні, але й в Європі, як фахівця з античного мистецтва та реконструктора Вівтаря Миру (лат. – «Ara Pacis Augustae») [24, s. 277–287].

Відзначимо, що упродовж останніх років значна увага дослідників приділялася висвітленню наукової, мистецтвознавчої і публіцистичної діяльності ученого. Однак, незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні творчого доробку І. Старчука, поза межами наукових публікацій залишається чимало нерозв'язаних питань. Зокрема, це висвітлення діяльності ученого у європейських музеях та його участі у формуванні археологічного музею Львівського університету.

Наукову новизну дослідження становлять матеріали Центрального державного історичного архіву України в місті Львові [19, арк. 39], Державного архіву Львівської області [7–10], архіву Львівського національного університету імені І. Франка [2–3] та архіву Інституту археології Львівського національного університету імені І. Франка [1, 17 арк.], у яких міститься інформація про науково-педагогічну, публіцистичну і музейну діяльність І. Старчука.

Об'єктом дослідження є творча спадщина І. Старчука.

Предмет дослідження – особливості музейної діяльності І. Старчука у 1930–1950 рр.

Мета наукової статті – проаналізувати музейну діяльність І. Старчука в окреслений період.

Завдання дослідження – проаналізувати діяльність І. Старчука як музеєзнавця, висвітлити його працю в музейних установах Європи (Британський музей) та розкрити внесок у заснування археологічного музею Львівського університету.

Зазначена тема є недосліджена вітчизняними науковцями. У працях М. Филипчука [18, с. 97–103], Р. Яціва [21, с. 3; 22], О. Купчинського [13, с. 555–601], Л. Волошин [4, с. 58], О. Домбровського [11, с. 229–233], основна увага присвячена висвітленню постаті І. Старчука та його наукового доробку. Однак, зазначені дослідники лише частково розглянули діяльність ученого в музеях Європи. Тому окремої уваги заслуговують статті львівських науковців Р. Чайки [20, с. 62] та Я. Погоральського [14, с. 321–325], у яких наголошено на призначенні ученого на посаду завідувача археологічного музею Львівського університету.

На сьогодні, більш ґрунтовніше цю проблему проаналізовано автором цієї публікації у статтях «Викладацька діяльність Івана Старчука (1921–1950 рр.)» [5] та «Внесок Івана Старчука у заснування археологічного музею Львівського університету (1940–1941 рр.)» [6].

Під час Першої світової війни майбутній музеєзнавець брав активну участь, як вояк Українського січового стрілецтва, відзначився діяльністю у пресовій квартирі. Там же, написав одну з перших праць – «Дещо про стрілецьке мистецтво, або проба праці в тім напрямі», яку опублікував 9 квітня 1916 р. в газеті «Українське слово» [17]. У публікації, висловив думку про створення «Українського Воєнного Музею», основу якого мали б скласти зібрані січовими стрільцями військові речі та зброя. Окрім цього, він вважав, що музей мав би існувати не лише формально, але в основному орієнтуватися для наступних поколінь, які зможуть на основі зібраного матеріалу реконструювати стрілецьке життя, побут й військове спорядження [17]. Таким чином, ще у 1916 р. І. Старчук висловив думку про створення музею, присвяченого воякам Українського січового стрілецтва. На жаль, реалізація й відкриття таких музейних експозицій відбулася лише після проголошення незалежності України.

Після завершення Першої світової війни, І. Старчук опинився у складному матеріальному й фінансовому становищі. Щоб забезпечити належний матеріальний рівень життя, він упродовж 1921–1929 рр. працював на посаді учителя у семикласній народній школі імені Б. Грінченка у Львові [3, арк. 7]. Крім цього, продовжив навчання у Вільній академії мистецтв, а згодом у школі О. Новаківського [4, с. 58]. Тоді ж, І. Старчук налагодив зв'язки з українською інтелігенцією, митцями й мистецтвознавцями. Заслуговує на увагу те, що, навчаючись у Вільній академії мистецтв, він познайомився з директором Національного музею у Львові І. Свенціцьким [19, арк. 39]. Можливо, завдяки його допомозі І. Старчук брав участь у мистецьких виставках, а потім частина його творів була виставлена у Національному музеї у Львові (тепер Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького).

На філософському факультеті Львівського університету імені Яна Казимира І. Старчук продовжив здобувати вищу освіту. Під час навчання з захопленням вивчав античне мистецтво, мав нахил до іноземних мов, особливо англійської, бо німецьку знав ще з

Коломийської гімназії. Відзначимо, що в університеті на І. Старчука звернула увагу графиня Артстовська – меценат науки, яка запропонувала молодому ученому вдосконалювати знання мови у США. Однак, він попросив замінити цю поїздку відрядженням до Британського музею з метою вивчення, осмислення й набуття досвіду опрацювання музейних колекцій античної культури з теренів Північного Причорномор'я [18, с. 98–99]. Графиня погодилася й профінансувала цю подорож. Поїздка до Англії мала надзвичайно важливе значення для наукового й педагогічного зростання майбутнього ученого. Знання іноземних мов дало можливість І. Старчуку вільно спілкуватися й опрацьовувати музейні експонати і зарубіжну наукову літературу.

Враження від поїздки у Лондоні він опублікував під псевдонімом «І. С.» у 1932 р. в журналі «Життя і знання». У публікації І. Старчук відзначив музей Вікторії та Альберта, Національну галерею, але найбільше його вразив Британський музей, у якому були зібрані предмети мистецтва й культури з усього світу. Його здивувало те, що вхід до музеїв Лондона був безкоштовним, а виставлені експонати підписаними, і те, що «усюди в місті, так і по музеях незвичайна чистота й спокій. Тільки часом деяка група чужинних гостей відізвається голосніше» [12, с. 442–443].

Підтвердження відвідин І. Старчуком Лондона знаходимо у спогадах під назвою «Подорож у Бритійський музей» [1], написаних польською мовою, які зберігаються у фондах Інституту археології Львівського національного університету імені І. Франка. У рукописі він записував кожен з проведених днів у Англії і особисті враження від Лондона. Також, значну увагу приділив Британському музею, у якому опрацьовував матеріали античної доби, серед яких його цікавили мармурові скульптури Парфенона, святині Акрополя V ст., збірок грецьких, єгипетських і асирійських ваз [1].

Крім музеїв та інших історичних пам'яток, І. Старчук відвідав Британську бібліотеку, яка вражала своєю пишністю. Згодом результати і аналіз наукового дослідження матеріалів, отриманих у Британському музеї, він друкуватиме у журналі «EOS» [1, 17 арк.]. У цьому часопису він розмістив статтю «Conception of the ornament and foundation of its evolution» [24, s. 277–287], що принесла йому європейське визнання. У ній, на основі матеріалів кропіткої роботи у Британському музеї і залучення праць тогочасних науковців здійснив аналіз еволюції рослинного орнаменту.

Наукова поїздка до Англії була не першою. У квітні-липні 1931 р. їй передували подорожі у Грецію, Угорщину, Румунію, на острів Крит з відвідуванням Стамбула, Белграда, Софії, а упродовж липня-вересня 1933 р. – Лондона та Берліна. Пізніше, у 1935 р. І. Старчук відвідав Грецію, Угорщину, Югославію, Болгарію та Румунію [3, арк. 5]. Варто відзначити, що у 1931 р. на сторінках журналу «Життя і знання» учений розмістив статтю «Глиняні забавки», у якій провів аналогії українських фігурок-свиставок із виявленими на острові Крит глиняними фігурками: «Їздець на ослі» та «Група танцюючих біля грача на арфі» [16, с. 67–69].

Можна припустити, що фотографії критських фігурок І. Старчук використав з наукової літератури чи з археологічних розкопок, або виявив під час опису музейних колекцій, що є більш вірогідним. На основі поїздок у Грецію він написав невелику публікацію «*Studnie w starożytnej Grecji*», надруковану у 1938 р. в журналі «*Filomata*» [23, s. 507–519]. Отже, незважаючи на коротке перебування у європейських наукових центрах, І. Старчук не лише опрацював чимало зразків античного мистецтва, але й набув досвіду дослідника, який знадобився йому в подальшій науковій і викладацькій діяльності. Можливо, у Європі він познайомився із відомими європейськими науковцями з археології, історії, мистецтвознавства; відвідав історичні пам'ятки античної доби; ознайомився з діяльністю музейних установ (музею Вікторії та Альберта, Національної галереї і Британського музею), які збагатили його як науковця. Крім цього, у 30-ті роки XX ст. І. Старчук здобув європейське визнання, як фахівець з античного мистецтва.

З початком радянської окупації західноукраїнських земель, розпочався процес радянзації усіх сфер суспільно-політичного життя. Зміни відбулися і у Львівському університеті, в якому радянська влада здійснила низку кадрових змін. Зокрема, у 1940 р. створено історичний факультет, пізніше, ректор університету М. Марченко у наказі № 125 від 7 лютого 1940 р. створив археологічний музей і призначив І. Старчука його завідувачем [3, арк. 37]. На нашу думку, призначення ученого обумовлене його професіоналізмом, інтересом до вивчення археології та навиками роботи у музеях Європи. Основою створення музейної експозиції стали археологічні колекції матеріалів з кафедр класичної археології і праісторії Львівського університету [14, с. 322]. Зауважимо, що в автобіографії ученого не вказано, що він перебував на посаді завідувача археологічного

музею Львівського університету, а в особовій справі є лише копія із наказу № 125 від 7 лютого 1940 р. [3, арк. 37].

У процесі створення археологічного музею І. Старчук підготував проект статуту. У Державному архіві Львівської області зберігаються два проекти статуту археологічного музею, які датуються 6 і 9 грудня 1940 р. Згідно з цим документом, основне завдання музею полягало у науково-дослідницькій діяльності та допомозі студентам і кафедрі археології університету в підготовці молодих наукових кадрів з археології. Структурно він складався з трьох відділів: науково-дослідного, експозиційного, фондового та кабінетів лабораторії і фотолабораторії. Чимало уваги вчений приділив розвитку навчальної бази для викладання історичних дисциплін та проходження у музеї навчальної практики студентів, за спеціальністю «археологія» і «музеезнавство», у зв'язку з чим визначався штат археологічного музею. Так, керівник звітував деканові історичного факультету, а через нього проректору з наукової частини Львівського університету [7, 5 арк.]. На нашу думку, значний внесок у створення археологічного музею і колекцій належить директору Національного музею у Львові І. Свенціцькому. Можливо він консультував І. Старчука у процесі створення музею і написанні статуту, оскільки у 30-х роках минулого століття між науковцями були встановлені дружні стосунки [15, с. 6].

І. Старчук створив тематико-експозиційний план, згідно з яким, під час побудови експозиції враховувалися хронологічний та тематичний принципи. Усвідомлюючи, що незначна частина матеріалів формуватиме постійну експозицію, здійснив облік й провів інвентаризацію та каталогізацію музейних колекцій. Відзначимо, що вирішальну роль у формуванні засад музею відіграв досвід роботи І. Старчука з археологічними колекціями у європейських установах міжвоєнного періоду. На жаль, через суб'єктивні та об'єктивні обставини, документація не збереглася [6, с. 102].

У 1941 р. І. Старчук і Я. Пастернак планували здійснити наукове відрядження. Зокрема, І. Старчук мав опрацювати музейні колекції Києва, Москви, Керчі, Херсону, Ленінграду (тепер – Санкт-Петербург) з метою дослідження культури греків і скіфів Північного Причорномор'я [2, арк. 9]. Наукова поїздка І. Старчука мала на меті ознайомлення з формуванням тематико-експозиційного плану і оцінки радянської моделі музеїв. Однак, здійсненню планів ученого завадила німецько-радянська війна.

З початком німецької окупації Львова, діяльність університету, зокрема археологічного музею припинилася, і відновилася лише після завершення Другої світової війни. Відомо, що у звіті кафедри стародавньої історії та археології від 14 червня 1949 р. повідомлялося про відновлення археологічного музею [8, арк. 7 зв.]. На ухвалу кафедри міг впливати І. Старчук з метою відновлення і функціонування археологічного музею. До формування музею долучилися усі члени кафедри стародавньої історії та археології (пізніше кафедра стародавньої історії і середніх віків). Найбільше зусиль до формування експозиційного залу археологічного музею доклали І. Старчук, Л. Свистунович та декан історичного факультету А. Брагінець [10, арк. 8].

Крім музейної, І. Старчук активно займався науковою діяльністю в університеті і археологічними розкопками. Отриманий ним матеріал під час польових пошукових робіт, зберігався не лише у фондах відділу археології АН УРСР, тобто за основним місцем роботи, але й складав основу колекцій майбутнього археологічного музею університету. Зокрема, І. Старчук із трьома студентами-археологами побував у археологічній експедиції в Ольвії. Після завершення експедиції, дослідник поповнив колекцію музею близько 200 експонатами, привезеними з Північного Причорномор'я. Вони стали основою експозиції скіфо-сарматської доби в археологічному музеї [3, арк. 34–35].

Музейні експонати учений використовував під час занять, як ілюстративний і наочний матеріал. Зокрема, під час лекцій з археології та історії докласового суспільств, він систематично використовував діaposитиви з музейної колекції, а також проводив навчальну екскурсію студентам І курсу історичного факультету [9, арк. 5–5 зв.].

Отже, музейна діяльність І. Старчука була важливою складовою його наукової праці. Важливе місце у формуванні майбутнього музеєзнавця відіграв Британський музей та опис музейних колекцій античного мистецтва в музейних установах Європи. Висвітлено роль І. Старчука у створенні археологічного музею Львівського університету, формуванні його тематико-експозиційного плану і статуту. Уже в повоєнні роки, учений брав активну участь у відновленні музею і створенні експозиційних зал. Таким чином, І. Старчук упродовж 1930–1950 рр. відзначився не лише, як археолог і викладач, але й музеєзнавець.

Джерела та література:

1. Архів Інституту археології Львівського національного університету ім. І. Франка, ф. 15, оп. 1, спр. 4, 17 арк.
2. Архів Львівського національного університету ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 412, арк. 9.
3. Архів Львівського національного університету ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 2415, 48 арк.
4. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. Бібліографічний словник учнів / Л. Волошин. – Львів, 1998. – 65 с.
5. Гринюка Б. Викладацька діяльність Івана Старчука (1921–1950 рр.) / Б. Гринюка // Вісник Інституту археології. – Львів, 2013. – Вип. 8. – С. 114–130.
6. Гринюка Б. Внесок Івана Старчука у заснування археологічного музею Львівського університету (1940–1941 рр.) Б. Гринюка // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль, 2013. – С. 101–104.
7. Держархів Львівської обл., ф. Р-119, оп. 1, спр. 2024, 5 арк.
8. Держархів Львівської обл., ф. Р-119, оп. 17, спр. 124, 7 арк.
9. Держархів Львівської обл., ф. Р-119, спр. 151, 12 арк.
10. Держархів Львівської обл., ф. Р-119, спр. 152, 8 арк.
11. Домбровський О. Іван Старчук – видатний класичний археолог / О. Домбровський // Український історик. – 2005. – Том 42. – № 2/4. – С. 229–233.
12. І. С. Вражіння з побуту в Лондоні / І. С. // Життя і знання. – 1932. – Ч. 15. – С. 442–443.
13. Купчинський О. Античне мистецтво у дослідженнях Івана Старчука (листи до вченого і відгуки на його праці) / О. Купчинський // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – Львів, 1998. – Том ССXXXVI. – С. 555–601.
14. Погоральський Я. Археологічний музей Львівського університету – 40 років з часу відновлення діяльності / Я. Погоральський // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2007. – Вип. 10. – С. 321–325.
15. Свенціцька М. Навчитель високого мистецтва / М. Свенціцька // Просвіта. – 1996. – Ч. 2. – 20 січня. – С. 6.
16. Старчук І. Глиняні забавки / І. Старчук // Життя і знання. – 1931. – Ч. 3. – С. 67–69.
17. Старчук І. Дещо про стрілецьке мистецтво, або проба праці в тім напрямі / І. Старчук // Українське слово. – 9 квітня 1916. – Ч. 92. – С. 2.
18. Филипчук М. Археологічні, мистецтвознавчі та педагогічні студії Івана Старчука / М. Филипчук // Записки Наукового Товариства

ім. Т. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1993. – Том ССХХV. – С. 97–103.

19. Центральний державний історичний архів України в м. Львові, ф. 750, оп. 1, спр. 4, арк. 39.

20. Чайка Р. Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін / Р. Чайка // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга [Упор. О. Вінниченко, О. Целуйко]. – Львів, 2000. – С. 62.

21. Яців Р. «Працюй і молись...» До 100-річчя від дня народження ученого і митця Івана Старчука (1894–1950) / Р. Яців // Молода Галичина. – 14 червня 1994. – С. 3.

22. Яців Р. М. Українське мистецтво ХХ ст.: ідеї, явище, персоналії: збірник статей / Р. М. Яців. – Львів, 2006. – 349 с.

23. Starczuk I. Studnie w starożytnej Grecji / I. Starczuk // Filomata. – 1938. – S. 507–519.

24. Starthuc J. Conception of the ornament and foundation of its evolution / J. Starthuc // EOS. – 1933. – N 34. – S. 277–287.